

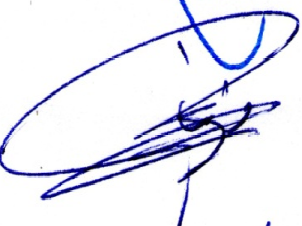

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

تایید اعضای هیأت داوران حاضر در جلسه دفاع از پایان نامه کارشناسی ارشد

اعضای هیأت داوران نسخه ی نهائی پایان نامه آقای نیشتمان کریمیان تحت عنوان :
بررسی اثربخشی طرح به نژادی مشارکتی گندم دیم در استان کرمانشاه را از نظر فرم و
محتوی بررسی نموده و پذیرش آن را برای تکمیل درجه کارشناسی ارشد پیشنهاد می
کنند.

اعضای هیأت داوران	نام و نام خانوادگی	رتبه ی علمی	امضاء
۱- استاد راهنما	دکتر غلامرضا پزشکی راد	دانشیار	
۲- استاد مشاور	دکتر حسن صدیقی	دانشیار	
۳- نماینده شورای تحصیلات تکمیلی	دکتر عنایت عباسی	استادیار	
۴- اساتید ناظر: ۱- داخلی	دکتر همایون فرهادیان	استادیار	
۲- خارجی	دکتر احمد رضوانفر	استاد	

آیین‌نامه حق مالکیت مادی و معنوی در مورد نتایج پژوهش‌های علمی دانشگاه تربیت مدرس

مقدمه:

با عنایت به سیاست‌های پژوهشی و فناوری دانشگاه در راستای تحقق عدالت و کرامت انسانها که لازمه شکوفایی علمی و فنی است و رعایت حقوق مادی و معنوی دانشگاه و پژوهشگران، لازم است اعضای هیأت علمی، دانشجویان، دانش‌آموختگان و دیگر همکاران طرح، در مورد نتایج پژوهش‌های علمی که تحت عناوین پایان‌نامه، رساله و طرح‌های تحقیقاتی با هماهنگی دانشگاه انجام شده است، موارد زیر را رعایت نمایند:

ماده 1- حق نشر و تکثیر پایان‌نامه/ رساله و درآمدهای حاصل از آنها متعلق به دانشگاه می‌باشد ولی حقوق معنوی پدید آورندگان محفوظ خواهد بود.

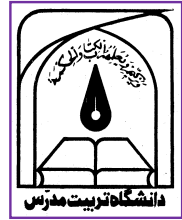
ماده 2- انتشار مقاله یا مقالات مستخرج از پایان‌نامه/ رساله به صورت چاپ در نشریات علمی و یا ارائه در مجامع علمی باید به نام دانشگاه بوده و با تایید استاد راهنمای اصلی، یکی از اساتید راهنما، مشاور و یا دانشجو مسئول مکاتبات مقاله باشد. ولی مسئولیت علمی مقاله مستخرج از پایان‌نامه و رساله به عهده اساتید راهنما و دانشجو می‌باشد.

تبصره: در مقالاتی که پس از دانش‌آموختگی بصورت ترکیبی از اطلاعات جدید و نتایج حاصل از پایان‌نامه/ رساله نیز منتشر می‌شود نیز باید نام دانشگاه درج شود.

ماده 3- انتشار کتاب، نرم افزار و یا آثار ویژه (اثری هنری مانند فیلم، عکس، نقاشی و نمایشنامه) حاصل از نتایج پایان‌نامه/ رساله و تمامی طرح‌های تحقیقاتی کلیه واحدهای دانشگاه اعم از دانشکده‌ها، مراکز تحقیقاتی، پژوهشکده‌ها، پارک علم و فناوری و دیگر واحدها باید با مجوز کتبی صادره از معاونت پژوهشی دانشگاه و براساس آئین‌نامه‌های مصوب انجام شود.

ماده 4- ثبت اختراع و تدوین دانش فنی و یا ارائه یافته‌ها در جشنواره‌های ملی، منطقه‌ای و بین‌المللی که حاصل نتایج مستخرج از پایان‌نامه/ رساله و تمامی طرح‌های تحقیقاتی دانشگاه می‌باشد، باید با هماهنگی استاد راهنما یا مجری طرح از طریق معاونت پژوهشی دانشگاه انجام گیرد.

ماده 5- این آیین‌نامه در 5 ماده و یک تبصره در تاریخ 87/4/1 در شورای پژوهشی و در تاریخ 87/4/23 در هیأت رئیسه دانشگاه به تایید رسید و در جلسه مورخ 87/7/15 شورای دانشگاه به تصویب رسیده و از تاریخ تصویب در شورای دانشگاه لازم‌الاجرا است.

بسمه تعالی

آیین نامه چاپ پایان نامه (رساله) های دانشجویان دانشگاه تربیت مدرس

نظر به اینکه چاپ و انتشار پایان نامه (رساله) های تحصیلی دانشجویان دانشگاه تربیت مدرس، مبین بخشی از فعالیتهای علمی-پژوهشی دانشگاه است بنابراین به منظور آگاهی و رعایت حقوق دانشگاه، دانش آموختگان این دانشگاه نسبت به رعایت موارد ذیل متعهد می شوند:

ماده 1 در صورت اقدام به چاپ پایان نامه (رساله) ی خود، مراتب را قبلاً به طور کتبی به دفتر نشر آثار علمی دانشگاه اطلاع دهد.

ماده 2 در صفحه سوم کتاب (پس از برگ شناسنامه)، عبارت ذیل را چاپ کند:

” کتاب حاضر، حاصل پایان نامه کارشناسی ارشد نگارنده در رشته مهندسی کشاورزی - ترویج و آموزش کشاورزی است که در سال 90-1389 در دانشکده کشاورزی دانشگاه تربیت مدرس به راهنمایی جناب آقای دکتر غلامرضا پزشکی راد، مشاوره جناب آقای دکتر حسن صدیقی از آن دفاع شده است“

ماده 3 به منظور جبران بخشی از هزینه های انتشارات دانشگاه، تعداد یک درصد شمارگان کتاب (در هر نوبت چاپ) را به دفتر نشر آثار علمی دانشگاه اهدا کند. دانشگاه می تواند مازاد نیاز خود را به نفع مرکز نشر در معرض فروش قرار دهد.

ماده 4 در صورت عدم رعایت ماده 3، 50٪ بهای شمارگان چاپ شده را به عنوان خسارت به دانشگاه تربیت مدرس، تأدیه کند.

ماده 5 دانشجو تعهد و قبول می کند در صورت خودداری از پرداخت بهای خسارت، دانشگاه می تواند خسارت مذکور را از طریق مراجع قضایی مطالبه و وصول کند، به علاوه به دانشگاه حق می دهد به منظور استیفای حقوق خود، از طریق دادگاه، معادل وجه مذکور در ماده 4 را از محل توقیف کتابهای عرضه شده نگارنده برای فروش، تأمین نماید.

ماده 6 اینجانب نیشتمان کریمیان دانشجوی رشته مهندسی کشاورزی مقطع کارشناسی ارشد تعهد فوق و ضمانت اجرایی آن را قبول کرده، به آن ملتزم می شوم.

نام و نام خانوادگی:

نیشتمان کریمیان

تاریخ و امضاء: 1390/11/11

تقدیم به:

مادر مهربان و پدر بزرگوارم

این دو معلم بزرگوارم... که همواره بر کوتاهی و درستی من، قلم عفو کشیده و گریانه از کنار غفلت هایم گذشته اند و

در تمام عرصه های زندگی یار و یاور بی چشم داشت برای من بوده اند؛

خواهران و برادران مهربان و دلسوزم

و

آن که حس بودنش به من شوق زیستن می دهد.

تشکر و قدردانی

سپاس خدای را که سخنوران، در ستودن او بمانند و شمارندگان، شمردن نعمت های او ندانند و کوشندگان، حق او را گزاردن نتوانند؛ و سلام و دورد بر محمد و خاندان پاک او، هم آنان که وجودمان وامدار وجودشان است؛ و نفرین پیوسته بر دشمنان ایشان تا روز رستاخیز... بسیار شایسته است که اکنون که به یاری خداوند متعال مراحل تدوین و نگارش این پژوهش به پایان رسیده است. تشکر و قدردانی صمیمانه و خالصانه خود را از زحمات و تلاش های عزیزی که بنده را در انجام این تحقیق یاری کردند ابراز دارم:

1- از استاد راهنمای ارجمند **جناب آقای دکتر غلامرضا پزشکی راد** که همواره در طول انجام تحقیق راهنما و مشکل کشای من بود؛

2- از استاد مشاور بزرگوار **جناب آقای دکتر حسن صدیقی** که با راهنمایی های خود مرا در طول انجام پایان نامه یاری نمودند؛

3- از استاد با کمالات و شایسته؛ **جناب آقای دکتر همایون فرهادیان** که در کمال سعه صدر، با حسن خلق و فروتنی، از هیچ کمکی در این عرصه بر من دریغ نمودند؛

4- از استاد بزرگوار و صبور؛ **جناب آقای دکتر عنایت عباسی** که بدون مساعدت ایشان، این پروژه به نتیجه مطلوب نمی رسید؛

5- از مجری طرح به نژادی مشارکتی **جناب آقای دکتر رضا حق پرست** که با رویی گشاده راهنما و یاور من در جمع آوری داده های تحقیق بود؛

6- از استاد بزرگوار **جناب آقای دکتر ناصر زمانی میاندشتی** که در تهیه پرسشنامه تحقیق یاری نمودند؛

7- از استاد فرزانه **جناب آقای دکتر کیومرث زرافشانی** که همیشه راهنمای من در طول تحصیل بود؛

8- از دوستان بزرگوارم **آقایان مهندس عادل سلیمانی، مهندس محمد حسین بابایی، مهندس ادريس اله ویسی و همکلاسی های عزیزم مهندس کمال ویسی، مهندس سید ناصر سید یعقوبی و خانم مهندس سمیه مصطفوی** کمال تشکر و قدردانی دارم؛

باشد که این خردترین، بخشی از زحمات آنان را سپاس گوید.

گروه ترویج و آموزش کشاورزی

پایان نامه کارشناسی ارشد

مهندسی کشاورزی - ترویج و آموزش کشاورزی

بررسی اثر بخشی طرح به نژادی مشارکتی گندم دیم در استان کرمانشاه

پژوهش و نگارش :

نیستمان کریمیان

استاد راهنما:

دکتر غلامرضا پزشکی راد

استاد مشاور:

دکتر حسن صدیقی

بهمن 1390

فهرست مطالب

عنوان ..... صفحه

فصل اول- کلیات تحقیق	
1-1 - مقدمه	- 1 -
2-1 - بیان مساله	- 2 -
3-1 - اهمیت و ضرورت تحقیق	- 3 -
4-1 - اهداف تحقیق	- 4 -
1-4-1 - هدف کلی	- 4 -
2-4-1 - اهداف اختصاصی	- 4 -
5-1 - محدوددهی تحقیق	- 5 -
1-5-1 - محدوددهی موضوعی	- 5 -
2-5-1 - محدوددهی مکانی	- 5 -
3-5-1 - محدوددهی زمانی	- 5 -
6-1 - محدودیت‌های تحقیق	- 5 -
7-1 - تعاریف عملیاتی	- 6 -
1-7-1 - اثر بخشی	- 6 -
2-7-1 - طرح به نژادی مشارکتی	- 6 -
فصل دوم- مرور ادبیات	
1-2 - مقدمه	- 8 -
2-2 - گندم	- 8 -
1-2-2 - اهمیت گندم	- 8 -
2-2-2 - سطح زیر کشت و عملکرد گندم در جهان	- 9 -
3-2-2 - سطح زیر کشت و عملکرد گندم در ایران	- 9 -
3-2 - آشنایی با طرح به نژادی مشارکتی	- 11 -
1-3-2 - اهداف طرح به نژادی مشارکتی	- 13 -
2-3-2 - روش اجرای طرح به نژادی مشارکتی	- 13 -
3-3-2 - امتیاز دهی کشاورزان	- 15 -
4-3-2 - اندازه‌گیری صفات	- 15 -

- 15 -	5-3-2 - تجزیه و تحلیل داده‌ها
- 15 -	6-3-2 - اهمیت تحقیقات به‌نژادی در شرایط دیم در ایران
- 17 -	7-3-2 - اجرای برنامه‌ی به‌نژادی مشارکتی در ایران و در استان کرمانشاه
- 18 -	8-3-2 - برگزاری کارگاه ملی به‌نژادی در کرمانشاه:
- 18 -	9-3-2 - پیشینه طرح به‌نژادی مشارکتی در ایران و جهان
- 22 -	4-2 - اثربخشی
- 22 -	2-5 - مفاهیم اثربخشی از دیدگاه صاحب نظران
- 24 -	1-5-2 - معیارهای سنجش اثربخشی
- 26 -	2-5-2 - رویکردها و شاخص‌های سنجش اثربخشی
- 27 -	3-5-2 - روش سنجش اثربخشی
- 28 -	6-2 - پیشینه تحقیق
- 33 -	فصل سوم - روش تحقیق
- 34 -	3-1-3 - مقدمه
- 34 -	2-3 - روش تحقیق
- 34 -	3-3 - جامعه آماری، نمونه
- 35 -	4-3 - متغیرهای تحقیق
- 35 -	1-4-3 - متغیرهای مستقل
- 35 -	2-4-3 - متغیر وابسته
- 36 -	5-3 - ابزار گردآوری داده‌ها
- 36 -	1-5-3 - کارشناسان
- 36 -	2-5-3 - پرسشنامه کشاورزان
- 37 -	6-3 - روایی و پایایی ابزار تحقیق
- 38 -	7-3 - فرضیه‌های تحقیق
- 39 -	8-3 - روش‌های آماری مورد استفاده در تحقیق
- 40 -	فصل چهارم - تجزیه و تحلیل داده‌ها
- 41 -	1-4 - آمار توصیفی کشاورزان
- 41 -	1-1-4 - ویژگی‌های فردی

- 45 - 2-4 - ارزیابی کشاورزان از مطلوبیت فرایند اجرای طرح به نژادی مشارکتی
- 45 - 1-2-4 امکانات و خدمات
- 45 - 2-2-4 - اهداف طرح
- 46 - 3-2-4 - روش آموزش
- 47 - 4-2-4 - خصوصیات کادر اجرای طرح
- 47 - 5-2-4 - محتوای طرح

- 48 - 3-4 - رتبه بندی دیدگاه کشاورزان نسبت به اثربخشی طرح به نژادی مشارکتی

- 49 - 4-4 - بررسی مزایا و معایب طرح به نژادی مشارکتی از دیدگاه کشاورزان

- 51 - 5-4 - آمار توصیفی کارشناسان
- 51 - 1-5-4 - ویژگی‌های فردی و سازمانی

- 53 - 6-4 - رتبه بندی عوامل موثر بر اثربخشی طرح از دیدگاه کارشناسان
- 53 - 1-6-4 - عوامل مرتبط با طرح برنامه
- 55 - 2-6-4 - حمایت‌های محیطی
- 56 - 3-6-4 - ویژگی‌های کشاورزان

- 57 - 7-4 - رتبه بندی دیدگاه کارشناسان نسبت به اثربخشی طرح به نژادی مشارکتی

- 57 - 8-4 - بررسی مزایا و معایب طرح به نژادی مشارکتی از دیدگاه کارشناسان

- 60 - 9-4 - آمار استنباطی کشاورزان
- 60 - 4-9-1 - فرضیه اول
- 60 - 2-9-4 - آزمون من وایت نی
- 61 - 3-9-4 - آزمون کروسکال والیس
- 62 - 4-9-4 - فرضیه دوم
- 62 - 5-9-4 - آزمون همبستگی
- 66 - 6-9-4 - تحلیل رگرسیون چندگانه (کشاورزان)
- 67 - 7-9-4 - آمار استنباطی کارشناسان
- 67 - 8-9-4 - فرضیه سوم
- 67 - 9-9-4 - آزمون من ویت نی
- 67 - 10-9-4 - آزمون کروسکال والیس
- 68 - 11-9-4 - فرضیه چهارم
- 68 - 12-9-4 - آزمون همبستگی
- 70 - 13-9-4 - تحلیل رگرسیون چندگانه (کارشناسان)

- 72 -	1-5- مقدمه
- 72 -	2-5- نتایج و بحث
- 72 -	1-2-5- خلاصه یافته های توصیفی کشاورزان
- 73 -	2-2-5- نتایج ارزیابی کشاورزان از فرآیند اجرای طرح به نژادی مشارکتی
- 73 -	3-2-5- نتایج دیدگاه کشاورزان نسبت به اثر بخشی طرح به نژادی مشارکتی
- 73 -	4-2-5- نتایج مزایا و معایب طرح به نژادی مشارکتی از دیدگاه کشاورزان
- 74 -	5-2-5- نتایج توصیفی کارشناسان
- 74 -	6-2-5- رتبه بندی عوامل موثر بر اثربخشی طرح از دیدگاه کارشناسان
- 75 -	7-2-5- نتایج دیدگاه کارشناسان نسبت به اثربخشی طرح به نژادی مشارکتی
- 76 -	8-2-5- نتایج مزایا و معایب طرح به نژادی مشارکتی از دیدگاه کارشناسان
- 76 -	9-2-5- یافته های استنباطی
- 80 -	10-2-5- تحلیل رگرسیون چندگانه جهت تدوین معادله تخمین اثربخشی طرح
- 81 -	11-2-5- تاثیر واحد سازمانی بر دیدگاه کارشناسان نسبت به اثربخشی
- 81 -	12-2-5- همبستگی بین متغیرهای تحقیق و دیدگاه کارشناسان نسبت به اثربخشی
- 82 -	13-2-5- تحلیل رگرسیون چندگانه جهت تدوین معادله تخمین اثربخشی طرح
- 82 -	3-5- پیشنهادها

- 85 -	فهرست منابع
- 87 -	1-6- منابع فارسی
- 90 -	2-6- منابع لاتین

فهرست جداول و شکل ها

- جدول 3- 1 - مقدار آلفای کرونباخ هر یک از بخش‌های پرسش نامه کشاورزان 37
- جدول 3- 2- مقدار آلفای کرونباخ هر یک از بخش‌های پرسش نامه کارشناسان 37
- جدول 4- 1- ویژگی‌های فردی کشاورزان 41
- جدول 4- 2- ویژگی‌های زراعی کشاورزان 42
- جدول 4- 3- ویژگی‌های اقتصادی کشاورزان 43
- جدول 4- 4- میانگین، انحراف معیار و رتبه گویه های امکانات و خدمات 44
- جدول 4- 5- میانگین، انحراف معیار و رتبه گویه های اهداف طرح به نژادی 45
- جدول 4- 6- میانگین، انحراف معیار و رتبه گویه های روش‌های آموزشی 45
- جدول 4- 7- میانگین، انحراف معیار و رتبه گویه های خصوصیات کادر اجرایی 46
- جدول 4- 8- میانگین، انحراف معیار و رتبه گویه های محتوای طرح 47
- جدول 4- 9- میانگین، انحراف معیار و رتبه گویه های اثربخشی از دیدگاه کشاورزان 47
- جدول 4- 10- بررسی معایب طرح به نژادی مشارکتی از دیدگاه کشاورزان 48
- جدول 4- 11- بررسی مزایا طرح به نژادی مشارکتی از دیدگاه کشاورزان 49
- جدول 4- 12- ویژگی‌های فردی و سازمانی کارشناسان طرح به نژادی مشارکتی 51
- جدول 4- 13- میانگین، انحراف معیار، رتبه بندی میزان اهمیت گویه های مرتبط با خصوصیات طرح به نژادی مشارکتی گندم دیم از دیدگاه کارشناسان 52

- جدول 4-14- میانگین، انحراف معیار، رتبه بندی میزان اهمیت گویه های مرتبط با حمایت‌های محیطی در طرح به نژادی مشارکتی گندم دیم از دیدگاه کارشناسان 54
- جدول 4-15- میانگین، انحراف معیار، رتبه بندی میزان اهمیت عوامل مرتبط با ویژگی‌های کشاورزان محیطی در طرح به نژادی مشارکتی گندم دیم از دیدگاه کارشناسان 55
- جدول 4-16- میانگین، انحراف معیار و رتبه گویه های اثربخشی از دیدگاه کارشناسان.....56
- جدول 4-17- بررسی مزایا طرح به نژادی مشارکتی از دیدگاه کارشناسان.....57
- جدول 4-18- بررسی معایب طرح به نژادی مشارکتی از دیدگاه کارشناسان.....58
- جدول 4-19- تاثیر منبع درآمد، تسهیلات حمایتی، شغل اصلی، محل سکونت بر دیدگاه کشاورزان نسبت به اثربخشی طرح به نژادی مشارکتی.....60
- جدول 4-20- تاثیر نظام بهره برداری زراعی بر دیدگاه کشاورزان نسبت به اثربخشی طرح 61
- جدول 4-21- همبستگی بین متغیر های تحقیق و دیدگاه کشاورزان نسبت به اثربخشی طرح 64
- جدول 4-24- تحلیل رگرسیون چندگانه به روش گام به گام (اثربخشی طرح)..... 65
- جدول 4-23- تاثیر جنسیت بر دیدگاه کارشناسان نسبت به اثربخشی طرح به نژادی مشارکتی.....66
- جدول 4-24- تاثیر واحد سازمانی، نوع استخدامی بر دیدگاه کارشناسان نسبت به اثربخشی طرح.....67
- جدول 4-25- همبستگی بین متغیر های تحقیق و دیدگاه کارشناسان نسبت به اثربخشی طرح 68
- جدول 4-26- تحلیل رگرسیون چندگانه به روش گام به گام (اثربخشی طرح) 69

چکیده

پژوهش حاضر به منظور بررسی اثربخشی طرح به نژادی مشارکتی گندم دیم انجام شد. جامعه آماری پژوهش شامل تمام کشاورزان و کارشناسان اجرا کننده طرح در استان کرمانشاه بودند که به روش سرشماری مورد مطالعه قرار گرفتند ($N_1=67$, $N_2=127$). روش تحقیق توصیفی - همبستگی بود. ابزار اصلی پژوهش پرسشنامه‌ای بود که روایی ظاهری و محتوایی آن توسط پانل متخصصان و پایایی آن با محاسبه آلفای کرونباخ تایید شد ($\alpha > 0.70$). نتایج آمار توصیفی نشان داد که دیدگاه کشاورزان نسبت به اثربخشی طرح با میانگین 4/21 مساعد بوده است. نتایج بدست آمده از آمار استنباطی نشان داد که بین متغیرهای توانایی کادر اجرایی، سطح زیر کشت طرح، تماس با کارشناسان و تعداد سال مشارکت در طرح با دیدگاه کشاورزان نسبت به اثربخشی طرح همبستگی مثبت و معناداری وجود داشت. نتایج حاصل از رگرسیون چند گانه به روش گام به گام نشان داد که متغیرهای سن، سطح زیر کشت گندم و فاصله مزرعه تا جاده اصلی در مجموع 49/4 درصد از واریانس متغیر وابسته (دیدگاه کشاورزان نسبت به اثربخشی طرح به نژادی مشارکتی) را تبیین نمودند. نتایج حاصل از ضریب همبستگی بین متغیرها نشان داد که بین متغیرهای توانایی کادر اجرایی، سطح زیر کشت طرح، سابقه کشاورزی، فاصله مزرعه تا مرکز خدمات، فاصله مزرعه تا جاده اصلی، سن، تماس با کارشناسان و تعداد سال مشارکت در طرح با دیدگاه کارشناسان نسبت به اثربخشی طرح همبستگی مثبت و معناداری وجود داشت.

کلمات کلیدی: اثربخشی، طرح به نژادی مشارکتی گندم، دیدگاه

کلیات تحقیق

1-1 - مقدمه

رشد جمعیت و به تبع آن نیاز به تامین به تامین مواد غذایی در دهه گذشته همواره از دغدغه های برنامه ریزان کشورهای جهان بوده است. یکی از عمده معضل های بشر در جهان امروز تأمین نیازهای غذایی است؛ لذا امنیت غذایی به عنوان یکی از اهداف اصلی مورد توجه دولت ها قرار گرفته است. رسیدن به امنیت غذایی تنها از دو راه افزایش سطح زیر کشت و استفاده از تکنولوژی های جدید امکان پذیر است. در حال حاضر به لحاظ محدودیت زمین و آب در اکثر مناطق دنیا و از جمله کشور ما این امکان پذیر نیست.

طبق آمار سازمان خواربار و کشاورزی جهانی، بخش مهمی از مواد غذایی مردم دنیا از انواع غلات تأمین می شود. از 760 میلیون هکتار کشت محصولات مختلف در دنیا بیش از 70 درصد سطح نباتات جهان به غلات اختصاص دارد و در این میان حدود 30 درصد اراضی زیر کشت دنیا، یعنی چیزی حدود 238 میلیون هکتار را گندم شامل می شود (خبرنامه گندم، 1389). تقاضا برای گندم در جهان در سال 2020 میلادی به میزان 40 درصد بیش از سطح فعلی تقاضا 552 میلیون تن پیش بینی شده است (صفی خانی، 1387). در ایران سطح تقاضا برای این محصول رو به افزایش است. این افزایش ناشی از افزایش جمعیت و نیز افزایش سرانه مصرف در کشور است. با توجه به این چشم انداز در حال حاضر در کشورهای در حال توسعه (مانند ایران) تلاش بسیاری برای افزایش تولید گندم به عمل می آید که از نظر اهمیت همانند کوشش های سه دهه پیش و دوران انقلاب سبز می باشد. با توجه به استراتژیک بودن گندم به عنوان غذای پایه کشور و لزوم تداوم خودکفایی در تولید این گیاه، نیاز به تولید بیشتر این محصول احساس می شود. از این گذشته، گندم در کشور ایران از اهمیت به مراتب بالاتری برخوردار است، چرا که ایرانیان اگرچه تنها 1 درصد از جمعیت جهان را تشکیل می دهند اما 2/5 درصد از کل گندم جهان را مصرف می کنند (بهار لویی و همکاران، 1388). مصرف گندم در کشور ما در سال 1400 در حدود 18 میلیون تن برآورد شده است (بی نام، 1388). بنابراین نیاز به گندم در ایران یک نیاز اساسی و بسیار مهم تلقی می شود.

با توجه به مطالب فوق و در راستای انجام تحقیق حاضر در فصل اول این تحقیق به بررسی اثربخشی طرح به نژادی در قالب تعریف مساله، اهمیت و ضرورت انجام تحقیق، اهداف و فرضیه های تحقیق پرداخته ام.

2-1 - بیان مساله :

کشور ما در منطقه خشک و نیمه خشک کره زمین قرار گرفته است و در آن گندم به عنوان غذای اصلی مردم از مهمترین گیاهان زراعی کشور بوده و از اهمیت و جایگاه خاصی برخوردار است. بخش وسیعی از اراضی زیر کشت گندم ۶۶/۵۴ درصد در کشور به کشت دیم اختصاص دارد که متأسفانه بسیار کم بازده است (آمار سالیانه وزارت جهاد کشاورزی، ۱۳۸۸). که این افت عملکرد شاید به دلیل تغییرات آب و هوایی باشد.

افزایش تنوع ژنتیکی یکی از مهم‌ترین راهبردهای مقابله با تغییرات شرایط آب و هوایی کشور از سالی به سال دیگر می‌باشد. در حال حاضر عدم وجود تنوع ژنتیکی در زراعت غلات دیم در ایران باعث شده است که عملکرد مزارع غلات دیم بسیار ناپایدار باشد. با توجه به غیر قابل پیش بینی بودن شرایط آب و هوایی در مناطق دیم خیز و وجود ریز اقلیم‌های متفاوت در این مناطق یکی از اهداف مهم اصلاح نباتات در مناطق خشک باید شناسایی ارقامی باشد که بتوانند شرایط نامساعد احتمالی را که در آینده با آن مواجه خواهند بود تحمل نمایند و عملکرد قابل قبولی داشته باشند؛ لذا استفاده از فناوری‌ها و نوآوری‌ها اجتناب ناپذیر است.

در راستای دستیابی به این هدف، طرح به نژادی مشارکتی گندم^۱ دیم از جمله پروژه‌هایی می‌باشد که در کشور ما از سال ۱۳۸۵ در استان‌های سمنان و کرمانشاه به اجرا در آمده است. در این روش در گام اول روش به نژادی مشارکتی، تکه های کوچک زمین کشاورزی از کشاورزان دریافت و در آن به کاشتن انواع مختلف بذر اقدام می‌شود. در پایان سال زراعی نمونه‌های رشد یافته مورد تأیید کشاورزان را گسترش و نمونه های تأیید نشده را کاهش می‌دهند این روش تا چهار سال ادامه می‌یابد و در پایان سال چهارم بذرهایی منتخب به مرحله انتخاب تکثیر بذر می‌رسند (Ccarelli et al, 2009). این طرح را می‌توان به عنوان یک رهیافت کشاورز محور قلمداد کرد که از طریق آن کشاورزان به شناسایی ارقام مناسب با شرایط محلی در مزارع خود و همراه با تسهیل گر اقدام به انتخاب و توسعه‌ی رقم دلخواه خود می‌نمایند. امروزه به نژادی مشارکتی به صورت فزاینده‌ای به عنوان یک پل بین به‌نژادگران و کشاورزان برای افزایش کارآمدی برنامه‌های به نژادی مطرح شده است. این روش توان بالایی در شناسایی ارقام مناسب برای منطقه هدف و منطبق بر نیاز واقعی کشاورزان و ایجاد انگیزه

¹ - Participatory Plant Breeding (PPB)

در کشاورزان برای استفاده از این ارقام جدید دارد. توان بالقوه‌ی دانش بومی کشاورزان با تجربه از ارزش بسیار زیادی برخوردار است که با اجرای تحقیقات مشارکتی می‌توان آن را با علم روز تلفیق کرد و از نتایج علمی و عملی آن بهره‌مند گردید

یکی از چالش‌های عمده که تهیه‌کنندگان برنامه‌های ترویجی با آن روبرو هستند. اطمینان از اثربخشی برنامه‌های است که برای افزایش تولید و درآمد کشاورز بوده است (Chipeta, 2006). سؤال اساسی که این تحقیق بر مبنای آن شکل گرفته این است که تا چه حد اهداف مورد نظر طرح به نژادی مشارکتی تحقق پیدا کرده است و اینکه این آموزش‌ها چه تأثیرات کمی و کیفی بر وضعیت شغلی فراگیران داشته و آیا اصولاً این آموزش‌ها تأثیری بر بهره‌وری (افزایش کمی، کیفی محصول) و نهایتاً افزایش درآمد گندم کاران داشته است یا خیر؟ یکی از چالش‌های مهم که طراحان و مجریان برنامه‌های کشاورزی با آن روبرو هستند اطمینان از اثربخش بودن طرح یا برنامه‌ای است که اجرا می‌کنند. هدف اصلی این تحقیق بررسی میزان اثر بخشی طرح به نژادی مشارکتی گندم می‌باشد و این که مشکلات و نقص‌های طرح شناسایی شود. در نهایت این تحقیق تلاش دارد که به سؤالات زیر پاسخ دهد. تا چه میزان اهداف طرح تحقق پیدا کرده است؟ آیا طرح به نژادی نیاز کشاورزان را تأمین کرده است؟ آیا شرکت‌کنندگان در طرح به نژادی از امکانات و نحوه اجرای طرح رضایت دارند؟

3-1- اهمیت و ضرورت تحقیق:

یکی از مهم‌ترین ابعاد ارزشیابی برنامه‌های آموزشی ترویجی، «ارزشیابی اثر بخشی» است ارزشیابی اثر بخشی یکی از انواع مهم ارزشیابی در آموزش است. ارزشیابی به دنبال حصول اطمینان از این نکته است که آیا آموزش به هدف‌های خود رسیده است، آموزش نیاز فراگیران را برآورد کرده است؟ آیا افراد در پایان کارآموزی در نتیجه آن به گونه‌های متفاوتی رفتار می‌کنند؟ یا اینکه یادگیری‌های کسب شده در موقعیت واقعی کار مورد استفاده قرار می‌گیرد؟ (آل آقا، ۱۳۷۲). در آموزش کشاورزی، ارزشیابی را می‌توان به عنوان عملیاتی دانست که برای بررسی محصول یک برنامه یا پروژه با توجه به اهداف آن برنامه طراحی می‌شود. مجریان آموزش کشاورزی برای تقویت و بهبود کیفیت فعالیت‌های آینده به اطلاعات عینی نیاز دارند. از دیدگاه دیگر برنامه‌های

آموزش کشاورزی برای روستاییان به منظور بهبود وضعیت شغلی و ارتقا سطح زندگی آن‌ها می‌باشد که در عرصه واقعی زندگی فراگیران چه تأثیرها مثبتی به وجود آمده و یا در صورت عدم تأثیر چه عواملی بدان دامن زده است.

با توجه به اینکه هر پروژه در هر مرحله ای می‌تواند تحت تأثیر عوامل مختلف اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی از مسیر خود منحرف شود و به اهداف مورد نظر نرسد، باید طرح اثر بخشی به طور خاص همواره مورد توجه قرار گیرد. با توجه به اینکه چهار سال از اجرای طرح به نژادی مشارکتی در استان کرمانشاه سپری می‌شود و هیچ گونه ارزشیابی از آن انجام نگرفته است. ضرورت دارد که با بررسی اثر بخشی طرح به بررسی عملکرد طرح به نژادی از نظر مطلوبیت یا عدم مطلوبیت پرداخته و تعیین نماید که تا چه اندازه این برنامه به اهداف خود دست یافته و تا چه اندازه به اصلاح و بهبود نیاز دارد.

4-1- اهداف تحقیق:

1-4-1- هدف کلی:

بررسی اثر بخشی طرح به نژادی مشارکتی گندم دیم در استان کرمانشاه می‌باشد

2-4-1- اهداف اختصاصی:

توصیف ویژگی‌های فردی، زراعی و اقتصادی کشاورزان مشارکت کننده در طرح

توصیف ویژگی‌های فردی و حرفه ای کارشناسان طرح به نژادی مشارکتی غلات دیم

بررسی رابطه بین ویژگی‌های فردی و حرفه ای کشاورزان با اثربخشی طرح به نژادی مشارکتی

بررسی میزان مطلوبیت فرایند اجرای طرح به نژادی مشارکتی گندم دیم

رتبه بندی عوامل موثر بر اثر بخشی طرح به نژادی مشارکتی غلات دیم

ارزیابی کشاورزان از میزان تحقق اهداف طرح به نژادی مشارکتی گندم دیم

تعیین مشکلات و موانع طرح به نژادی مشارکتی غلات دیم

تعیین رابطه بین فرآیند اجرا طرح به نژادی (آموزشگر، محتوا، روش‌ها، زمان و مکان، امکانات آموزشی) با

میزان تحقق اهداف طرح

بررسی میزان مزایا و معایب طرح به نژادی مشارکتی

5-1- محدوده‌ی تحقیق:

1-5-1 - محدوده‌ی موضوعی :

این پژوهش همان طور که از عنوان آن برمی‌آید حدود کار خود را در مبحث اثربخشی قرار داده است.

محدوده‌ی موضوعی این تحقیق اثربخشی طرح به نژادی مشارکتی غلات دیم در استان کرمانشاه می‌باشد.

2-5-1 - محدوده‌ی مکانی:

محدوده‌ی مکانی این تحقیق استان کرمانشاه می‌باشد که طرح به نژادی مشارکتی در آن به اجرا درآمده

است و از بعد جغرافیایی در برگیرنده‌ی شهرستان‌های روانسر، کرمانشاه، سنقر، دالاهو، هرسین، صحنه، گیلان

غرب، قصر شیرین، سرپل ذهاب می‌باشد.

3-5-1 - محدوده‌ی زمانی :

از بعد زمانی این تحقیق از مهرماه ۱۳۸۹ تا بهمن ماه ۱۳۹۰ را در برمی‌گیرد.

6-1 - محدودیت‌های تحقیق:

این تحقیق در محدوده یک استان انجام گرفته است بنابراین تعمیم دادن یافته‌ها و نتایج این تحقیق در

بین کشاورزان کل کشور به علت تنوع جغرافیایی، آب و هوایی، تفاوت امکانات و سایر مسائل محدودیت وجود

دارد. از دیگر محدودیت‌های این تحقیق در دسترس نبودن منابع کافی در رابطه با ارزیابی اثربخشی طرح به

نژادی، کمبود تحقیقات در خصوص اثربخشی طرح به نژادی مشارکتی و در نهایت عدم همکاری برخی از

عوامل اجرایی طرح و کمبود تحقیقات در مورد طرح به نژادی در داخل کشور از جمله محدودیت‌های بوده است